

PG 4509

.S8

Copy 1

PG 4509

.S8

Copy 1

Krátká
PROSODIE
ČESKÁ.

Pro začátečníky

sepsal

František Sušil.

Druhé rozmnožené vydání.

V Brně, 1861.

Nákladem kněhkupectví Ant. Nitsche.

(Dříve Nitsche a Grosse.)

Kr á t k á

P R O S O D I E

Č E S K Á.

Sepsal

FRANTIŠEK SUŠIL.

~~~~~  
Druhé rozmnožené vydání.  
~~~~~

V BRNĚ, 1861.

Tiskem Viléma Burkarta.

PG 4509
58

53839
106

§. 1. Pojmy předchozí.

Prosodii se tuto rozumí náuka o veršech a rozměrech a ta zahrnuje v sobě i metriku či měrosloví.

Verš t. j. řádek jest řada či pořádek několika slov, v nichž krátké a dlouhé slabiky dle jistého pravidla se střídají.

Pravidelné střídání či postupování to dlouhých a krátkých slabik sluje rytmus, a tudý každý verš má rytmus sobě vlastní.

Částky, z nichž verš záleží, slují stopy. Každá stopa z několika slabik sestává; jedna slabika nečiní stopy.

Ve stopě slabika jedna mívá názvuk čili vyzvukuje se silněji než jiné slabiky z nichž stopa sestává. Názvuk ten zjevně vyražený sluje arsa či zdvih; nedostatek názvuku sluje thesa či klad. Zdvih jednou slabikou se obstihuje, jenž obyčejně dlouhá bývá; klad může buď dlouhou buď krátkou buď i více krátkých míti. Zdvih s kladem činí stopu, jak praveno a tudý v pravidelném postupu zdvihův a kladův záleží rytmus.

České verše jsou trojího druhu: a) časoměrné, kteréž se spravují délkou a krátkostí slabiky; b) přízvukné, jenž se přízvukem řídí; c) pro zpěv určené, jenž se řídí podlé nápěvu, k němuž se zpívají. O všech těch nám jednati přijde a sice nejpruv:

I. O veršech časomèrných.

§. 2. O délce a krátkosti slabik.

Míra k rozeznávání či k měření délky a krátkosti slabiky nějaké běře se od krátké slabiky. Slabika krátká se pokládá za jedničku, ana činí jednu dobu či jeden moment t. j. jedno trvání časové. Naproti tomu dlouhá slabika dvě doby či dva momenty do sebe má čili dvě trvání časové. Značímeli krátkou slabiku obyčejným znamením \cup a dlouhou znamením obvyklým $—$, tedy dle toho bude $\cup \cup = —$ t. j. k vyslovení dlouhé slabiky potřebujeme času dvakrát tak dlouhého co k vyslovení slabiky krátké.

Přirozeně krátká slabika tedy jest která se z krátka vyslovuje, jsouc jedné doby či jednoho trvání; přirozeně dlouhá slabika pak jest jenž zdlouha se vyslovuje, potřebujíc dvojnásobnou dobu či dvojitý čas k vynešení svému.

V slabice dlouhé buď jest samohláska čárkovaná, jako ve slovích: **vážím**, **nésti**, **únos**; buď \acute{u} kolečkované, jako ve slovích: **domů**, **hrobů**, **původ**; buď dvojhláska, jako ve slově: **rouhavý**. V těchto slovích jsou slabiky: **vá**, **žím**, **né**, **ú**, **mů**, **bů**, **pů**, **rou**, **vý** přirozeně dlouhé, a proto bývaly druhdy od našich předků dvěma literama psány: **vaažiim**, **neesti**, **aunos**, a t. d.

Přirozeně krátká slabika ani čárkované samohlásky, ani kolečkovaného ů, ani dvojhlásky nemá. K. p. je-ze-ro, pa-nen-ka, chla-pe-ček. V těchto slo-
vích jsou všechny slabiky přirozeně krátké.

Mimo délku přirozenou, která spo-
čívá na samohlásce, jest ještě jiná délka,
kteráž polohou zvuček povstává. Když to-
tiž samohláska přirozeně krátká přede
dvěma neb více souhláskami stojí, po-
třebí jest k vyslovení slabiky takové jakoby
více času, a tudíž samohláska přirozeně
krátká stává se polohou dlouhá. K. p.
**nesměly, Martin, pilka, prostřed, nudný, ry-
bník.** Slabiky **ne, Mar, pil, pro, nu, ry** mají
sice samohlásku přirozeně krátkou,
avšak, poněvadž po ní sbíhá se více sou-
hlásek, tedy slabiky samohláskami těmi utvo-
řené stávají se slabikami dlouhými polohou.

Dlouhost polohy netoliko v téměř
slově platí, jako ve slově **kamna**: nébrž jest
také *poloha přechodná*, když ve slově poslední
slabika přirozeně krátká souhláskou se končí,
a následující slovo opět souhláskou začíná.
K. p. **dar** náš; slabika dar jest sice při-
rozeně krátká; že ale vychází na sou-
hlásku **r**, a slovo následující opět souhláskou
n počíná, počítá se slabika **dar** za dlouhou.

Souhlasky plyné **r** a **l** odbývají často za
samohlásky, polohláskami jsouce. Sla-
biky jimi tvořené jsou krátké, nenásleduje-li
za nimi více než jedna souhláska. K. p.
trvám, hrtán, vrtán, vlha, blbý. Slabiky **tr,**
hr, vr, vl, bl jsou krátké, poněvadž za

nimi jen jedna souhláska jde. — Jinak jest, když více souhlásek po takové polohlásce následuje; tehdy ovšem *poloha* práva svého se dovolává. K. p. ve slovích: **srdce**, **smrtný**, **vlhký**, **umlknul**; slabiky **srd**, **smrt**, **vlh**, **ml** jsou polohou dlouhé, že mají polohlásky **r** a **l** dvě souhlásky za sebou.

Podobně polohou dlouhá jest slabika přirozeně krátká, následuje-li v slabice druhé změkčené **ě**, které s předešlou souhláskou nesplyvá t. j. po retnicích; jako ve slovích **člověče**, **tobě**, **stavěná**; slabiky **člo**, **to**, **sta** jsou polohou dlouhé, jelikož v slabikách **vě**, **bě**, **vě** nalézá se **ě** nesplyvající se souhláskami retnými **v**, **b**, **v**; slova ta v ústech českých znějí zajisté jako: **človječe**, **tobje**, **stavjená**. Nedo-
bře o tom soudí Dr. Kv. v star. ml. §. 24.

Jinak jest, když **ě** s předcházející souhláskou neretnicí v jedno splývá, jako ve slovích: **hrdě**, **ve světě**, **na snadě**. Slabiky **hr**, **svě**, **sna** nejsou polohou dlouhé, jelikož v následných slabikách **ě** s předešlými souhláskami **d**, **t**, **d** v jedno splývá, tak že zvuku **j** slyšení není.

V řídkých pádech dovovali sobě také výteční spisovatelé i tenkrát polohy přechodné užití, když poslední slabika slova nějakého krátkou samohláskou se končila, a slovo následující dvěma neb více souhláskami počínalo; to zvláště v místě cesury čili přerývky. K. p. **zahne** stranou. Slabika **hne** přirozeně krátká sice jest, ale v tomtohle položení za dlouhou odbýváti může, poněvadž po ní tři souhlásky **s t r** jdou.

V řídké jen míře té řecké svobody užiti volno, an našemu jazyku lépe svědčí povaha jazyka latinského, v němž takového dlužení nestává. Odbývá ovšem ve zdvihu také v latině syllaba krátká za dlouhou, leč způsob ten prominutí nepak chvály zasluhuje a řídko se přiházeti má. Když ale přízvuk spolu na té přirozeně krátké slabice spočívá, tak že slabika ta s následujícím slovem jako v jedno splývá, tu nastoupá plnou měrou platnost polohy přechodné. **K. p. na** struně, **po** stranách. Slabiky **na** a **po** netoliko stojí přede třemi souhláskami následujícího slova, nébrž také co předložky přízvuk mají a se slovem následujícím v jedno slovo splývají, tudíž právem za slabiky polohou (zádržkou) dlouhé se kladou a klásti musejí.

§. 3. Stopy měroslovné.

Stopy o nichž jsme v §. 1. mluvili, slují stopy měroslovné či metrické a záležejí v jistém počtu určitých slabik. Rozdílna jest stopa měroslovná od stopy slovné, jenž není leč soujem slabik buď krátkých buď dlouhých, z jakých slovo sestává. Stopa slovná odnáší se k slovu, stopa měroslovná se odnáší k verši. O stopě slovné řeči tu nebude; jenom to pravidlem jest, aby stopa veršová či měroslovná nesplývala se stopou slovnou, ana by odtud nelepá a jemnému sluchu nesnesitedlná jednozvukost povstala.

Veršová stopa, o níž v dálejšku jedině řeč bude, jest dvojí; buď zdvih má prvé místo

a tu jest chod či rytem spadný, sestupný, schodný, padající; buď zdvih druhé místo si osobuje a tu jest rytmus či chod vzestupný, vstoupavý, vstupný.

Nejobyčejnější stopy měroslovné jsou:

1. Dvouslabičné:

a) *Spondéus* jest stopa měroslovná, mající dvě dlouhých slabik, (— —). K. p. vážný, šřastný, hodný, chřadnou, pálí, králík.

b) *Trochéus* jest stopa měroslovná, jejíž první slabika jest dlouhá, druhá pak krátká. (— ◡) K. p. stála, veďla, tamto, zítra, skřýše, krása, skála.

c) *Jamb* jest stopa měroslovná, kteráž má první krátkou a druhou dlouhou slabiku. (◡ —) K. p. chodí, dolů, stárý, měsíc, paso, vidím, není, nyní, pořád, trhá, strká, holá.

d) *Pyrrhichius* má dvě krátké slabiky. (◡ ◡) K. p. nebe, nese, voďa, hoďy, děva, sluka, žena, duše, noha, stopa, moře, teďy, ptala.

2. Trojslabičné:

a) *Daktyl* sestává z první dlouhé (—) a z následujících dvou krátkých (◡) sla-

bik, a naznačuje se takto: — ◡ ◡. K. p.
 stávala, podpora, králova, břěctanu, průlomu,
 jestyně, blížeji, přěstanu, zpívati.

b) *Amfibrachys* má první krátkou,
 druhou dlouhou a třetí krátkou. (◡
 — ◡) K. p. chodíme, nevalně, vojíne, hošíku,
 stařenka, panenka, upadla, otvře.

c) *Anapést* má dvě krátké a třetí
 dlouhou slabiku. ◡ ◡ —) K. p. milená, spanilý,
 milují, natrhá, poletí, trkavý, duše má,
 voňavý, na horách, vývolá, studený.

d) *Molossus* má tři dlouhé slabiky.
 (— — —) K. p. prodlěva, strážníkuv, nemluvný,
 přěsladký, prostírá, poslouchá, odporný,
 ústupný.

e) *Kretik* čili *amfimacer* jest opačný am-
 fibrach; má první a třetí dlouhou a dru-
 hou mezi nima uprostřed krátkou slabiku.
 (— ◡ —) K. p. strašliva, bázlivý, chrámové,
 odchová, sedmerý, bývalý, stríbrný, kvítnatý,
 v pastvinách, údolí, obrazí.

f) *Palimbacchius* čili *antibacchius* má dvě dlouhé, třetí krátkou slabiku. (— — ◡)
K. p. spodními, smrtníci, horšího, přítulně, nechřadne, třeštice, posloupně, pustíme.

g) *Tibrachys* záleží ze tří krátkých slabik. (◡ ◡ ◡) K. p. chodila, strakatě, volala, semeno, dědina, podoba, stavivo, buditi, mohyla, ožije, zahyne, nabude.

3. Čtveroslabičné:

a) *Choriamb* sestává ze čtyř slabik, dvou totiž krátkých mezi dvěma dlouhými a. (— ◡ ◡ —) K. p. ustanoví, rozmilená, břechtanový, rozmanitý, kvapnoletý, rychlonohý, pohrobený, ukloněný, v modřeninách, vráskočelý.

b) *Antispast* má dvě dlouhé mezi dvěma krátkými. (◡ — — ◡) K. p. učebnými, chodíváme, neosmáhla, nepostihlo, domýšlenka, hodovníka, velestřídme.

c) *Dipyrrhichius* má čtyři krátké slabiny. (◡ ◡ ◡ ◡) K. p. vysočina, kopanina,

celovati, hodovati, probadale, nepovede, divo-
četi, halabala, beranice, lepenice.

d) *Dijambus* sestává s dvou jambů, t. z
první a třetí krátké, z druhé a čtvrté
dlouhé. (— — — —) K. p. milostivý, vě-
chetnatý, nařikavý, potýkavost, vymodralost, na
popraží, za podnebím, vyhánění, obouzený, umí-
lenost, neosmělí.

e) *Ditrochéus* sestává ze dvou trocheů.
(— — — —) K. p. zvědavosti, prýskyřično, bez-
lakotně, průchodiště, útočiště, přeštěpenci, žam-
putáři, rozhněvána, oklamání, od mužíka.

f) *Dispondéus* má dva spondée či čtvero
syllab dlouhých. (— — — —) K. p. nešlech-
tictví, pospíchává, loupežníkům, uštípečný, bez-
pečnější, bezmrákočný, ostýchání, poddůstojník,
průjezdenství.

g) *Jonik padavý* sestává ze dvou pr-
vých dlouhých a dvou ostatních krát-
kých. (— — — —) K. p. ochránila, velblou-

dice, prostírati, podpírati, zacláněti, roznítiti,
zasnoubiti, francouzovi, nedbalkyně, ušlechtilé.

h) *Jonik vstoupavý* opak předešlého, má dvě krátké a po nich dvě dlouhé. (— —) K. p. nebetyčný, vysokánům, velevážný, nenadání, nepomyslím, nechodívá, popelečník, nepohodný, neochotník, společenství.

i) *Péon první* má první slabiku dlouhou, ostatní tři krátké. (— — —) K. p. prohlubina, přeškaredě, plápolati, vápenice, zaslepeně, řídití se, zasmušiti, podstaviti, náležitě, podruhyně.

k) *Péon druhý* má druhou slabiku dlouhou, ostatní tři krátké. (— — —) K. p. nemoudrota, oteklina, chodívati, nepostojí, nevýhoda, neouroda, zpomínati, vybízeti, chramostiti, holoubata.

l) *Třetí péon* má třetí slabiku dlouhou, tři ostatní krátké. (— — —) K. p. nedojipka, jinovatka, velevábně, užitečně, pře-

tajemně, mrhatelka, přiodítí, započítí, povyrůstí,
bělozáře.

m) *Čtvrtý péon* má čtvrtou slabiku dlouhou, tři předešlé krátké. (— — — —) K. p. neveselý, hromovitý, hotovení, velebení, tlumočený, neduživý, plahočivost, živobytí, pacholecí, nevysychá.

n) *Prvý epítrit* má prvou syllabu krátkou, ostatní tři dlouhé. (— — — —) K. p. požádání, přežadoucí, nesoukromný, nedůstojný, nenávistník, počátečník, nevystříhá, nerozvíjí, zlobozvěstný, vyhostenství.

o) *Druhý epítrit* s druhou krátkou a ostatními třemi dlouhými. (— — — —) P. p. plápolává, ustavičný, lehkovážný, obročeství, důchodenství, odvolání, myslivectví, bydlitelný, ukrutenství, podborovník.

p) *Třetí epítrit* klade třetí slabiku krátkou, dvě předchozí a slabiku čtvrtou klade dlouhé. (— — — —) K. p. zastížený, pochvá-

lení, ostýchavý, roztáhnutí, přihledčivý, rozvodnilý, přeštvávnatý, roztroskotá, prostovlasá.

r) *Čtvrtý epitrit* má po třech dlouhých čtvrtou krátkou. (— — — ◡) K. p. podvodného, postesknouti, rozlousknouti, dobrodružně, dvojnásobně, přípozdniče, vodničníště, vyvraždilo, okrouhlička, sedmikrásá.

S tím přehledem spokojiti se můžeme, aniž o víceroslabičných stopách se rozšiřovati potřebí. Mimochodem jenom dotýkáme pětislabičných stop v krátkosti, ješto ovšem v řeči své slova více než čtvero slabik obnášející máme. Jsou stopy ty pětislabičné: 1. *Orthius* má patero krátkých ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ trudovatina, pomilovali, pomazanice; 2. *Mesomacer* s prostřednou dlouhou, dvěma předešlými a dvěma ostatními krátkými ◡ ◡ — ◡ ◡ učitelkyně, prozaháleli; 3. *Dasius* tři první krátké a dvě poslední dlouhé ◡ ◡ ◡ — — vykupitelství, pochopitelný, okořenívá; 4. *Symplektus* jest opak *dasia* maje dvě první dlouhé, tři ostatní krátké — — ◡ ◡ ◡ rozštípenina,

pozdvíhnete se; 5. *Dochmius* má prvou a
čtvrtou krátkou, ostatní tři dlouhé —
— — — — přeúrazčivý, nechoulostivý, neostý-
chavý; 6. *Parapéon* má prvou dlouhou,
ostatní krátké — — — — ustanoviti, pod-
plamenice atd.

Tyto a jiné tu vypuštěné stopy znáti třeba
kde se řeč vede o veršech řeckých a latin-
ských; leč pro českou prosodii postačí to co
o dvou-, tři- a čteroslabičných stopách na-
povědíno. Nejhlavnější stopy jsou *spondéus*,
trochéus, *jamb* a *daktyl*.

§. 4. ● verších.

Ze stop pravidelně spojených povstává
verš. Podlé toho zda verš stejné aneb rozdílné
stopy má, jest buď tam jednoduchý, buď
tuto složitý. Podlé počtu stop jsou veršové
dvoustopí, trojstopí atd. Pravidlem kterým se
veršové nesou a chod jímž se sestavují, sluje
metrum či rozměr. Při daktylech jedna
stopa se za rozměr béře, při jambech, tro-
chéech a anapéstech dvě stopy rozměr činí.
Tudy se říká že jambické, trochaické a ana-
péstické verše dipodicky či dvoustopně, dak-
tylické monopodicky či jednostopně se rozmě-
řují. Podlé toho má jambický trojměr či trimeter
šest jambů, daktylický trojměr ale jen tři daktyly.

Rozměrové jsou rozliční a dle počtu stejných stop slují jednoměr či monometer, dvojměr dimeter, trojměr, čtveroměr, pětiměr či pentameter, hexameter či šestiměr atd.

Verš, jehož poslední stopa neúplna jest, sluje nedoměrným či katalektickým; verš, v němž syllaba nadbývá, sluje nadměrným či hyperkatalektickým, an verš úplný a dokonalý doměrným či skonalým, akatalektickým se nazývá.

Již výše praveno že stopa slovná nemá se scházeti se stopou veršovou a že toho libozvuk a hudebnost verše vymáhá, aby stopa slovná se stopou veršovou se vespolek přerývaly a slovo chod stopy přetrhovalo. Takové přerývání stopy veršové slovem sluje přerývkou či rozkolem, césúrou, a sice stopnou césúrou. Beze přerývky neostojí verš delší před lepějším sluchem. Některá přerývka patří tak k bytosti verše že bez ní ani stávatí ho nelze, a taková přerývka sluje podstatná či rytmická; takovou podstatnou jest přerývka v pentametri na třetí arse či třetím zdvihu. Dále rozeznávají se přerývky stálé a změnné, jejichž jména sama je vysvětlují; níže při rozměrech zračitě se vyskytnou. Přerývka na zdvihu sluje mužskou či silnou, přerývka v kladě sluje ženskou či slabou.

Od přerývky té stopné rozlikuje se přerývka slovná jenž záleží v tom, aby slovo totéž s jedné stopy do druhé přecházelo; takový přechod slova se stopy do stopy sluje přerývkou slovnou. Již sice přerývka předešla,

stopová, k hudebnosti působí a jazykové někteří n. p. anglický na ní přečasto přestávati musejí; ale u klassických národů a v naší hudebné řeči nelze se bez ní obejíti. Proto se tytýž césúrou onen přechod slova ze stopy do stopy rozumí.

K vysvětlení toho služíž hexameter Čelakovského :

$\bar{A}j \ \bar{O}na \ | \ \bar{j}est \ z \ \bar{r}áj \ | \ \bar{s}kých \ \bar{v}na \ | \ \bar{d}ná \ \bar{s}ama \ |$
 $\bar{r}ůže \ \bar{p}a \ | \ \bar{l}oukú.$

V první stopě nalezá se přerývka stopná, tak i ve druhé; z druhé na třetí nalezáme přerývku slovnou s přerývkou stopovou, podobně i v přechodu ze třetí do čtvrté. Ve čtvrté nalezá se přerývka stopná jak i v páté a se stopy páté na šestou shledáváme opět přerývku slovnou mimo stopovou. Césúry ty ve třetí a čtvrté stopě na zdvihu lípnouce (na slabikách ských, dná) jsou mužské. Přerývka v páté stopě (růže) přerývá stopu v these či kladu a tudy jest ženská. Kde podstatná nebo stálá přerývka se nalézá, tam také přestávka býti povinna t. j. tam buď věta buď část věty tak ukončena býti má, aby mysl odpočinouti poněkud mohla. Přestávka na konci stopy sluje přestřižka diæresis. Taková přestřižka v hexametu bývá někdy ve čtvrté stopě, jenž tehdá daktyl míti musí a jméno bukolické nese, poněvadž k básněm takovým příhodnou býti shledána. Takováto přestřižka jest n. p. v tomto šestiměru: Kam dvě | posvá | tné se o | citnulo? | Za-

šlo do | návi. Na slovo ocitnulo spadá pře-
střižka.

Césúra na arse či zdvihu třetí stopy sluje
penthemimerická, půlpátačástná, na zdvihu
stopy čtvrté jmenuje se hefthemimerická či
půlsedmačástná.

Verše dle metrických pravidel a ohledů
rozměrovati a přednášeti slove skandovati.

Ještě přidati musíme, že poslední slabika
jakéhokoli verše a rozměru místo dlouhé také
krátkou býti může, jak již Cicero or. 64. po-
znamenal.

Nepotřeba tuším dokládati, že předložka
jednoslabičná se slovem neslitá tak dobře cé-
súru činí jako předložka s jiným kmenem sje-
dnocená, ana tamta tak dobře jak tato přízvuk
na se potahuje. Tudy v slově po všem césúra
tak dobře býti může jak v slově pošel.

§. 5. **O nejobyčejnějších rozměrech.**

Nejprostější jsou veršové: 1. jambičtí a
2. trochaičtí. Verš jambický, jak samo zřej-
mo, jest, ve kterém stopy jambické vládnou,
jakož ovšem trochaický verš onen jest, v
němžto stopy trochaické panují. Obůj může
býti buď jednoměry, buď dvouměry, buď troj-
měry atd. a ještě se obůj dipodicky měří, vzni-
knou následující obrazové.

1. Jambický dvojměr $\bar{\cup} - | \cup - | \bar{\cup} - |$
 $\cup -$.

2. Jambický trojměr $\bar{u} - | u - | \bar{u} - |$
 $u - | \bar{u} - | u -$.

3. Trochaický dvojměr $- u | - \bar{u} | - u |$
 $- \bar{u}$.

4. Trochaický trojměr $- u | - \bar{u} | - u |$
 $- \bar{u} | - u | - \bar{u}$.

V prvních dvou řadách vládnou stopy jambické; avšak ze schémy již viděti, že v první, třetí a páté t. j. v lichých stopách spondéus místo jambu zastoupiti může.

Ve dvou posledních řadách panuje stopa trochaická, a pozorovati že ve stopách sudých t. j. druhé a čtvrté místo trochéa spondéus zaměstnávati může.

Jambický trojměr sluje u starých senárem a mívá přerývku buď penthemimerickou buď hefthemimerickou spolu i s přestávkou.

Příklady:

1. Verš jambický dvojměří:

$\bar{z} \bar{a} \bar{v} \bar{l} \bar{á} \bar{d} | \bar{n} \bar{i} \bar{m} \bar{o} \bar{u} | \bar{d} \bar{u} \bar{s} \bar{i} | \bar{z} \bar{n} \bar{o} \bar{v} \bar{a}$

$\bar{d} \bar{r} \bar{e} \bar{v} \bar{n} \bar{á} | \bar{n} \bar{e} \bar{v} \bar{i} \bar{n} | \bar{n} \bar{o} \bar{s} \bar{t} \bar{v} \bar{č} \bar{i} | \bar{s} \bar{t} \bar{o} \bar{t} \bar{ě}$.

2. Verš jambický trojměří:

$\bar{t} \bar{v} \bar{ů} \bar{j} | \bar{z} \bar{á} \bar{r} \bar{m} | \bar{ú} \bar{t} \bar{e} \bar{k} | \bar{m} \bar{n} \bar{e} \bar{m} \bar{a} \bar{t} | \bar{k} \bar{o} \bar{v} \bar{e} \bar{l} | \bar{m} \bar{i} \bar{o} \bar{h} | \bar{r} \bar{o} \bar{m} \bar{i} \bar{l}$.

3. Trochéus dvouměří:

$\bar{d} \bar{o} \bar{s} \bar{l} \bar{a} | \bar{n} \bar{á} \bar{s} \bar{s} \bar{t} \bar{a} | \bar{r} \bar{á} \bar{t} \bar{a} | \bar{z} \bar{p} \bar{r} \bar{á} \bar{v} \bar{a}$.

4. Trochéus trojměry:

Āj s mra | čen nē | bes pa | dá mī | lá ro | sička.

Za dob novějších zobecněl quinár či jamb pětistopý s přestávkou po čtvrté syllabě; sluje u Francouzů veršem bílým, ač u nich na počtě slabik jen téměř se osnuje. Takový v. jest np.

Tu hud | by ples, | tu pí | sně slad | ce jdou.

O Alexandrýnu jen pravíme toli, že splývá s doměrným jambem senariem, ale přestávku mívá právě v prostředku po šesté syllabě, ač od zvyku toho pro uchránění se jednakosti často odstupuje se. Leč o tom níže u přízvučných veršů.

Dálejší rozměrové jsou:

3. Verš adonický, daktyl se spondéem

neb s trochéem — ◡ ◡ | — —.

Písně radosti

Lásko nebeská

K lidstvu sesýlej.

4. Veršové logaödičtí jsou, v nichž od daktylického chodu ku trochaickému se sestupuje. Logaödický menší má po daktylu dva

trochéé — ◡ ◡ | — ◡ | — —.

Z dálavy sem přeluzná

Hudba k uším zavítá.

Logaödický větší má po dvou daktylech dva trochéé — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ | — —.

Otčino má přemilá nebeská.

5. Verš ferekkratický počíná spon-
déem, načež následuje verš adonický

— — | — ◡ ◡ | — —̄.

Zlá k nám přišla nenávist.

6. Glykonický sestává ze spondéa,
choriambu a jambu — — | — ◡ ◡ — | ◡ —̄.

Již nám více nerozkvetá.

7. Od něho liší se asklepiadický
(menší) tím, že místo jednoho dva choriambu
má: — — | — ◡ ◡ — | — ◡ ◡ — | ◡ —̄.

Ó český mně milý národe, slávo má.

(Stach.)

8. Saffický verš sestává z patera stop,
z nichž prvá, čtvrtá a pátá jsou trochaické,
druhá spondaická a třetí daktylická. Podstatná
přerývka a přestávka v něm jest penthemime-
rická. — ◡ | — — | — || ◡ ◡ | — ◡ | — —̄.

Již mně žádoucí pochodeň pohasla.

Jiní jej měří tak:

— ◡ | — — | — ◡ ◡ — | ◡ — —̄.

9. Alkaiický verš sestává z nadměrného
jambického jednoměru, z choriambu a jambu

— — ◡ — — || — ◡ ◡ — | ◡ —̄

aneb dle jiného měření sestává z předrážky,

z trochaického jednoměru, z daktylu a nadměrného trochéu.

— | — ∪ — — || — ∪ ∪ | — ∪ —.

Nutná a podstatná přestávka jest po páté slabice.

Vám zdá se každá || nebláha být doba.

10. Verš archilochický sestává z daktylu a z choriambu — ∪ ∪ | — ∪ ∪ —.

Prach jsme a stín a popel.

Ještě jest veliká řada jiných veršů, sotadický, gallijambický, faleucejský atd., jichž mlčením pomíjíme. Nejobyčejnější však jest hexameter či šestiměr.

11. Co šestiměr jest, již samo jméno praví; má totiž šest stop spondaických neb daktylických, vyjma stopu pátou a šestou. Pátá zajisté vždy bývá daktyl, šestá pak buď spondéus buď trochéus býti může. Obrazec jest:

— ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — —

Nevyhnutelně ku kráse a dokonalosti šestiměru patří, jak již výše praveno, přerývka, buď na třetím dvihu, buď na druhém a čtvrtém dvihu společně. S touto přerývkou má býti spojena také přestávka.

Lahodnost verše vymáhá, aby nekončil se šestiměr slovem více než trojslabičným,

avšak ani dvěma slovy jednoslabičným a. K. p.

Ó muži výborný! jemú odvece vážně duchovník;
Dost snášels strastí od hrozné pustoty lidské;
Však když na smutné pohledneš na dny ty zpátky,
Sám milerád vyznáš, že také doby měl jsi radostí. (Jgm.)

Poukazujeme na přerývku spojenou s přestávkou ve všech těchto verších ve zdvihu třetí stopy, totiž ve slovích: výborný (1. verš), strastí (2. verš), smutné (3. verš), a vyznáš (4. verš). Sluje, jak již víme, penthemimerická.

Vyjímkou pořádkou, když na posledních slovích šestiměru zláštní váha spočívá, může stopa pátá býti spondéem; avšak tu čtvrtá stopa musí daktylem býti. K. p.

Všecko mění se valem, jenom ostane Pán Bůh věčný.

12. *Pětiměr (pentameter)*. Pětiměr značí se jménem svým, že sestává z pěti stop, z nichžto však jedna (buď spondéus nebo trochéus) tak jest rozdělena, že jedna slabika (vezdy dlouhá) o sobě po dvou prvních celých stopách, druhá (buď dlouhá buď krátká) po dvou posledních

celých stopách se klade. Poslední dvě celé stopy musejí býti vždycky daktyly, první dvě celé stopy mohou býti buď daktyly buď spondéové, nebo i jeden daktyl a druhý spondéus. — Žádoucnó jest, aby se pětíměr vždycky slovem dvojslabičným končil. Vzorec pětíměru jest:

— — | — — | — || — — | — — | —

Odžẽtẽž z lidských veškery pẽče domũ.

Kamkoli nás povědeš, půjdeme vezdy s tẽbou.

Pětíměr však nikdy nebývá o sobě, nébrž se šestíměrem vždy spojen. Spojení tito veršové jmenují se distichon elegicum, dvouverší elegické. K. p.

„Nač Boha nám milovat kážeš? Jest dosti zajisté,

Když člověk láskou k vlasti a cnosti hoří.“
Taktó hlupec soudí: Nechť vyschnou žídla na kopcích,

Když bude jen v městské troubě mi teci voda.“

13. *Tetrameter* či čtveróměr podoben hexametru o dvě stopy kratšimu tímto způsobem:

— — | — — | — — | — —

Půjdeme ó stoupenci a družci.

Spojuje se vezdy s hexametrem a z řídka o sobě stojí. V takových distichách složena pocta Jungmannovi od Čelakovského v básněch Čelak. str. 189.

Připojujeme *čtyry rozměry indické*, jichžto v novějším času v naší řeči užito. Verše těchto rozměrů spravují se délkou slabik bez ohledu na počet jejich. Dvě krátké při tom, jak obyčejně, platí za jednu dlouhou. Rozměrové tyto také se rýmují.

1. První z těchto indických rozměrů sluje *vajtalija* a jest dvouverší, jehož druhý verš o jednu dlouhou slabiku v první části jest delší než verš první. Pět posledních slabik obou veršů má určitý chod, podobný jednoměru spondaickému nadměrnému. Předchozí slabiky dlouhé, tři v prvném a čtyry v druhém verši, mohou každá dvěma krátkými zastoupeny býti. Přestávka jest před oněmi stálými pěti syllabami. Obrazec jest:

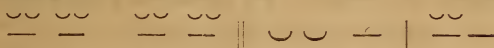
Aj ta jeseň! krásy mizně ráj,

Utajen zápach louky ambrové,

Zasmucujef plésavý se háj,

A lesem chřestí pršky listové. (Jgm.)

2. Druhý z těchto rozměrů indických nazývá se *matra samaka*, jehož obrazec následuje:

V tomto rozměru stálá jest toliko stopa třetí; stopa čtvrtá může býti buď — —

nebo $\cup \cup -$; první dvě stopy mohou libovolně se brátí, jak se to při vajtaliži děje.

Matra samaka v rozměru nejvolnějším také třetí stopu má stejnou s dvěma prvníma. Na konci druhé stopy klade se přestávka.

$\cup \cup \quad \cup \cup \quad \cup \cup \quad \cup \cup$
 $- - \quad | \quad - - \quad || \quad - - \quad | \quad - -$

Člověče, uhašuj lakomou žízeň,
 Nesytá žádost pouhá trýzeň,
 V své duši každou duši poznávej,
 Sobě nijak sám předku nedávej. (Jgm.)

3. Třetí z rozměru indických slove *akšara čhanda*. Sestává z daktyla, ze spondéa, dipyrrhichia a spondéa, místo něhož také trochéus státi může. Přestávka bývá po spondéu.

$- \cup \cup - - || \cup \cup \cup \cup - -$

Máti milovná! Tady-li tě žel můj
 V tom bytu chladném probuditi doufá?
 Pláč teče hojný na mohyly bolné,
 Srdce její však neožije více. (Marek.)

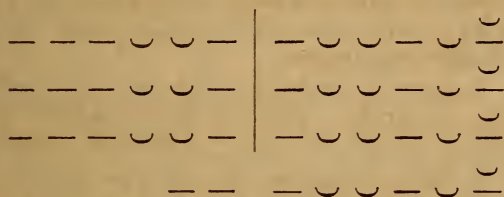
4. Čtvrtý *saranga*, má po čtvero krátkých spondéus a anapést, po spondéu přestávka.

$\cup \cup \cup \cup - - \cup \cup -$

Osuda rybákům veselá. (Jgm.)

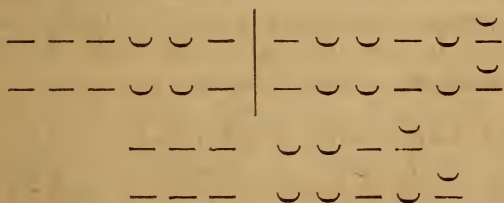
Přestávka jest v prvních dvou verších po slabice páté, v třetím a ve čtvrtém po vůli.

6. *Sloha asklepiadická první* sestává ze tří veršů asklepiadických, po kterých následuje verš glykonický.

Čí pak jméno slaví v rozložitém poli,
 Kdež bystrý se Dunaj, Pád s Vltavou pění?
 Proč dvakrát paterý národový jazyk
 Zpívá hymny nové k nebi? (Jgm.)

7. *Sloha asklepiadická druhá* sestává ze dvou veršů asklepiadických, po kterých následuje verš ferekratický a glykonický.

Viz lodníka plavat na planinách moře!
V papryskách nachových plachty čilé vlají,
Pozvolný se kolíbá
Na skrotlých na vlnách koráb.

Každá strofa musí v sobě ukončena býti a celek tvořiti, aniž sluší větu z jedné strofy do druhé prodlužovati.

V chorech řeckých přicházejí tři částky strofa, antistrofa, epóda; u minnesangerů německých přicházejí stola, protistola, odpěv. Leč o tom nemůžeme se rozprostranovati a přestáváme na pouhém věci těch dotknutí.

II. Verše přízvučné.

§. 7. ● přízvuku.

Přízvuk, akcent čili tón jest přirozené důraznější vyslovení slabiky té, na kteréž spočívá. V řeči české spočívá přízvuk vždy na první slabice; k. p. **j**elen, **s**edlák, **so**tůrek, **pr**onásledování. V příkladech těchto mají slabiky **je**, **se**, **so**, **pro** přízvuk, to jest pronášejí se větším důrazem.

Tuto však pozorovati sluší, že v naší české řeči statné a přídavné jméno v jedno slovo splývá s jednoslabičnou předložkou čili s předstovcem, a tudyž při-

zvuk s první slabiky statného nebo přídavného jména přechází na předložku; k. p. **za** jelenem, **u** sedláka, **se** sotůrkem, **od** pronásledování. V těchto příkladech přízvuk již nespolehá na slabikách **je, se, so, pro** — nébrž na předložkách **za, u, so, od**, které se svými jmény v jedno slovo splývají. — Podobně se děje u přídavných jmen; k. p. **za** naším, **u** dobrého, **se** šťastným, **od** protivného. Lpí totiž přízvuk již na předložkách **za, u, se, od**. Předložka dvouslabičná neodjímá přízvuku slovu tomu, před nímž předchází; což platnost má také o předložce dle co nějakém skratku místo podlé užívaném. Totéž o předl. skrz, krom, blíž, kol.

§. 8. **○ veršech a rozměrech přízvuchých.**

Ve verších přízvuchých jsou jenom dvojí rozměrové (metra): *jambický* a *trochaický*, kteří ovšem, nežádíce se přirozenou délkou a krátkostí slabik, raději chody jambickými a trochaickými nazvati by se dali.

Chod trochaický jest, když verš přízvukem počátek béře. Chod jambický jest onen, v němž verš slovem jednoslabičným počátek béře.

Chodové jinorodí, daktylický, anapéstický atd. tu ovšem možni jsou, ale rozměrů jiných leč dotčených přízvuk vlastně nepřipouští.

a) *Chod trochaický.* Verš trochaický jest onen, v němžto po slabice přízvuché následuje slabika bez přízvuchá; nebo jinak

řečeno: v němžto po zdvihu či arse přichodí klad čili thesa. — Zdvih totižto jest ve veršech přízvučných přízvuk zjevně vyražený, a klad jest nedostatek přízvuku. K. p. **vada**, **spousta**, **chrání**, **bledý**, **po** tmách. Ve vyslovení slov těch vždy první slabika: **va**, **spou**, **chrá**, **ble**, **po** mají přízvuk čili jsou ve zdvihu, jako pozdviženým výdechem proneseny bývajíce. Slabiky: da, sta, ní, dý, tmách bez přízvuku se vyjádřují čili v kladu jsou, jakoby se přízvuk ukládal, unížil, umenšil.

b) *Chod jambický.* Verš jambický jest, jak výše praveno, trochaickému právě opačný, nejso nic jiného než verš trochaický s předrážkou. V jambickém verši tedy předchází klad a následuje zdvih. K. p. **dí** prorok, **a** chodí, **tam** zpívá, **o** Bože, **teď** kvílí, **mám** bratra, **znáš** pána, **přijď** domů, **v něm** bývá. Slabiky či slova: **dí**, **a**, **tam**, **o**, **teď**, **mám**, **znáš**, **přijď**, **v něm** jsou bezpřízvučná čili jsou v kladu, a činí jako předrážku k následujícímu zdvihu čili k následující přízvučné slabice.

Poznamenání. Nedej se však nikdo mýlití předložkou jednoslabičnou, pokládaje ji za předrážku, anž přízvuk na se bere a s následujícím slovem v jedno splývá.

V obojím chodu (jambickém i trochaickém) mohou býti verše buď delší buď kratší. — Při delších verších potřeba ohled bráti na přestávku, t. j. jak výše praveno, na to, aby po jistém počtu slabik slovo, a pokud možno, také smysl se končil.

Přestávka taková při verších chodu trochaického *šestistopých* jest po šesté slabice, t. j. na konci třetí stopy; k. p.:

„Po horách a dolech | snížek poletuje,
Do chaloupky chudé | chladný vítr duje.“

V těchto dvou trochaických verších *šestistopých* jest přestávka po slovích: dolech (v 1. verši) a chudé (v 2. verši), totiž na konci třetí stopy čili po šesté slabice.

Chod tento našemu národu velice oblíbený jest, jelikož veliká část národních písní tímto chodem se nese.

Při verších *pětistopých* přestávka klade se na konci druhé neb řídčeji na konci třetí stopy, t. j. po čtvrté neb po šesté slabice; k. p.:

„Zableskla to záře | s nebes výše,
V záři sstoupil | anjel Páně tíše.“

V prvním verši přestávka položena jest po třetí stopě čili po šesté slabice, totiž po slově záře. — V druhém pak verši přestávku nalézáme po stopě druhé, či po slabice čtvrté, totiž po slově sstoupil. —

Ve *čtyrstopých* trochaických verších přestávky žádati netřeba, avšak vidí se některým, že mnoho krásy a libozvuku přičiňuje tomuto rodu veršův přestávka po čtvrté slabice, t. j. na konci druhé stopy; k. p.:

„Rozmáhá se | bolest moje,
Pomoz Bože | skonaf boje.“

Zde přestávka jest po slovích: se (v 1. verši) a Bože (v 2. verši).

Při *trojstopých* a *dvojstopých* verších trochaických přestávky potřebí není, ješto se těmito krátkými verši ani mysl ani jazyk neunavuje.

O *jambických* verších déle se rozšiřovati za zbytečné pokládáme, jelikož, jak praveno, verše jambické nejsou nez opačné verše trochaické. Ve verších jambických šestiměrných, jenž slují alexandrýny, přestávka přichodí uprostřed verše, totiž po stopě třetí, čili po slabice šesté; viz výše str. 20. K. p.:

„Teď rychle z táboru | se řítí plukové,
A kudy jíti lze | jdou statní rekové.“

(Jgm.)

Tito veršové mají přestávku po stopě třetí, po slabice šesté, totiž po slovech: táboru (v 1. verši) a lze (v 2. verši).

Po téže třetí stopě přestávka i tenkrát bývá, když jambický šestistopý verš jest nadměrný či hyperkatalektický (kteréhožto verše u Polanů zhusta nalézati), t. j. když má jednu slabiku více; k. p.:

„Již čelem odporným | se měří vojska obě,
Již nastal k bitvě čas | i vyjdou proti sobě.“

(Jgm.)

Avšak někdy se klade ve verších jambických šestistopých přestávka také buď po páté buď po sedmé slabice; k. p.:

„Buď netečnost buď nouze | přivedla tě z dále,
Proč ústa tvá jen vezdy | vaši zemi chváli?
Tu nic ti nejde k chuti | jak tam za horami,
Jdi, zůstaň, kde se líbí, | my zde dobře sami.“
(Chm.)

Zde přestávka jest po slabice sedmé, totiž po slovích: nouze, vezdy, k chuti, líbí.

„Ach mívej aspoň | milé stádo v paměti,
A nedávej jim | v suchu velkém úpěti.“
(Jgm.)

V těchto verších jest přestávka po slabice páté, po slovích: aspoň a jim.

Podobně přestávka může se klásti buď po páté, po šesté neb po sedmé slabice v jambických šestistopých verších nedoměrných (katalektických), t. j. v takových, jenžto o slabiku méně mají. Tito veršové jambičtí šestistopí nedoměrní úplně odpovídají veršům jambickým pětistopým nadměrným.

Při verších jambických pětistopých bývá přestávka obyčejně po páté slabice; může však také po čtvrté, ano i po sedmé slabice býti; tudý patrno, že se zde libovolenosti mnoho ponechává.

„Tys velký, Bože, | Tobě sláva zvláště,
Ty světlem odíváš se | místo pláště;
Tvůj mračna vůz, | a vichry koně vozné,
Tvým poslem bouře, | sluhou hromy hrozné.“
(Puchm.)

V 1. a 4. verši přestávka jest po slabice páté, v 2. verši po slabice sedmé, v 3. pak po čtvrté.

Veršové tito jsou jambičtí pětistopí nadměrní, aneb, chceme-li, šestistopí nedoměrní.

Avšak také ve verších pětistopých pravidelných kladení přestávky ponechává se zcela líbovůli básníkově. Tolikéž platí o verších čtverostopých. Ve verších trojstopých přestávky potřebí není. Než jednati budeme o rozměrech a strofách přízvučného veršovství, potřebí předeslati o rýmu.

§. 9. **○ rýmech.**

Rým jest úplný stejnozvuk jedné nebo více slabik na konci verše. Jsou sice rýmy na začátku a jiné v prostředku verše; ale od těch se odtahujeme co méně obyčejných. Když se jedna slabika rýmuje, jest rým mužský, lichý, jednopádný čili jednoslabičný; n. p. hluk — pluk; chrám — trám. — Když se dvě slabiky rýmují, jest rým ženský, sudý, dvoupádný čili dvouslabičný; n. p. tráva — sláva; rodí — vodí. Ve slovech ploditel — roditel jest rým trojpádný čili trojslabičný. Rým visutý jest, když dvě dlouhé slabiky se rýmují, n. p. dává, stává; bývá, vzývá.

V české naší řeči, vyjma slova jednoslabičná, vždy dvě slabiky se rýmují; a tudíž byl by špatný rým: srdce — prudce; těší — duší.

Při tom pozorovati dlužno, aby první slabika obou rýmovaných slov stejného byla trvání, t. j. aby krátká na krátkou, a dlouhá na dlouhou se rýmovala; k. p. stává — dává, jest rým dokonalý, jelikož obě první slabiky rýmovaných těchto slov, totiž: **stá** a **dá** jsou dlouhé. — Bodá — hlodá jest rovněž rým dokonalý, an první slabiky rýmované, totiž: **bo** a **hlo** jsou obě krátké.

Špatným jest rým sudý čili ženský, když první dvě rýmované slabiky nestejného jsou trvání, t. j. když krátká na dlouhou, nebo naopak se rýmuje; k. p. hlava — tráva; tůně — struně; dívá — sivá. Tyto rýmy sudé jsou zlohlasné čili špatné, jelikož slabika **hla** jest krátká, a **trá** dlouhá; **tů** jest dlouhá, a **stru** jest krátká; **dí** jest dlouhá a **si** jest krátká.

Poslední slabika v rýmech sudých čili ženských může býti nestejného trvání; k. p. hlodá — škoda; dává — tráva; holý — boly. Viz str. 18.

Při rýmech mužských, lichých čili jednoslabičných ostává pravidlem, aby rýmové vždy stejného trvání byli; aby totiž dlouhé jednoslabičné slovo na dlouhé, a krátké na krátké připadalo. K. p. chrám — nám; huk — suk; hrad — sad; syn — plyn; stín — klín. Rýmově ti jsou hlasní, čistí čili dokonalí. Naopak ale rýmové: vám — tam; stín — syn; hrad — rád; síň — plyň, jsou nehlasní, nečistí, špatní.

Jakož vsady i při rýmech rozmanitost jest mila, a tudyž:

1. Týž rým nevracuj se často, a v menší básni zhola nikdy.

2. Střídejte se rýmové sudí, ženští či dvojslabiční s lichými. Kde však povaha básně ozvláštňi pořádek rýmů vymáhá, tam pravidlem stanoveným řídit se dlužno, jako ve znělce, v kolu a t. d.

3. Avšak kratší básně mohou také míti naskrz buď ženské buď mužské rýmy, jak toho povaha básně požaduje.

4. Rýmů s polohláskami **r** a **l** neradno často užívati pro nelibozvučnost. Takové rýmy jsou: chrta — vrtá, hrdlo — trdlo, na vlka — umlká a t. d.; lečby se nějaká tvrdost a příkrost vyznačiti měla.

5. V básních přízvučných (jinak jest ve verších časoměrných) pro čtení a deklamování, nikoliv pak pro zpěv psaných, nesmí se rýmovati slovo dvojslabičné s tréslabičným, jako: voda — náhoda, což vysvítá z toho, co již na hoře o přízvučku praveno bylo. — Jinak ovšem jest, když slovo dvojslabičné s předložkou (zvláště slabiku tvořící) spojeno jest, a s ní v trojslabičné slovo splývá, tak že přízvuk na předložku přechází; k. p. na vodu — náhodu.

6. Potřebí též podotknouti o rozdílu rýmů štěpných a planých. — *Rým štěpný* či *kořenový* jest, jak samo slovo hlásá,

jenž v kořeně, t. j. ve slově samém leží; k. p. matka — sladká; hoří — boří; sedí — hledí; duje — pluje; hyne — plyne. — *Rým planý* jest ten, jenž toliko na koncovkách spoléhá; k. p. dobrého — štědrého; miluje — běduje; nositi — hladiti; milovati — zanechati; velikosti — maličkosti; hanění — chodění. Těchto planých rýmů řídčeji užívati sluší. —

7. Rýmův s úzkými samohláskami **e, i**, zvláště mají-li dvě **i** v sobě, v básněch vůbec pro nelibozvučnost, zvláště pak v písních pro nezpěvnost velmi pořádku upotřebiti se má; k. p. choditi — ploditi — voditi — roditi — shoditi.

8. Šetřiti sluší rozdíl mezi *rýmem* a *souzněním* čili *názvučím* (assonancí). — Souznění žádá toliko stejnost samohlásek, rým však vymáhá stejnost i souhlásek. K. p. boří — Boží; bory — moly; mladí — tratí; hledí — třetí; za rodiče — po nejvíce; zvířecí — člověčí. V těchto slovích není rýmu, nébrž jest toliko názvučí či souznění. Rýmové byli by: množí — Boží; bory — hory; mladí — chladí; letí — třetí. U Španělů se assonance zhusta užívá; ale jest assonance vezdy jen nedochůdctem, a ač v písních národních někde přicházejíc nesmí sobě osvojiti místo v básni vzdělané.

9. Totéž slovo dvakrát opakované není rýmem; k. p. chodí — nepochodí;

lečby totéž slovo v každém verši v jiném smyslu se bralo; k. p. na vodu — vojvodu; náhoda — pohoda — nehoda.

10. Netřeba snad připomínati tuto, že měkké souhlásky s měkkými a tvrdé s tvrdými toliko rýmy činí; k. p. nyní — viní; ne však: nyní — syny. Pozorovati toho jest ve slovích takových, v nichžto ucho naše rozdíl mezi měkkou a tvrdou souhláskou rozeznává; tam ale kde sluch náš toho rozdílu již více nečiní, netřeba šetřiti jeho, ačkoliv předkové naši podle jemnějšího sluchu svého dobře to byli rozdělovali; k. p. mravy — staví; choroby — hanobí; chlupy — šumí. V těchto rýmech přichází ve slovích: mravy, choroby a chlupy tvrdá souhláska **v**, **b**, **m**, ve slovích však: staví, hanobí a šumí přicházejí tytéž litery co měkké; leč rozdílu toho již ucho naše nešetří, a tudyž rýmové oni za dobré platí.

Podobně se má s dvojitým **l**, totiž s tvrdým **ł** a s měkkým **l**. Nebo ačkoliv polovice Moravy a celé Slovensko a Slezko toho jak i předešlého rozdílu dobře vědomo jest, přece v jazyku spisovném již dávno rozdílu toho se nešetří, a tudyž volno rýmovati tvrdé **ł** s měkkým **l**; k. p. králi — stály; voly — v poli; měly — pěli.

11. Ještě na jiný rozdíl rýmův poukázati dlužno. Jsou totižto rýmové jiní sdružení, jiní střídaví, jiní okročení, jiní postupní. Rýmy bez-

prostředné čili sdružené jsou ty, jenž hned po sobě ve dvou verších následují. K. p.

Blaženým ten člověk jest
Jehož nejme světa chřest.

Rýmy ty se naznačují: a a.

Rýmy střídavé jsou, když se verš první s třetím, a druhý se čtvrtým rýmuje. Značí se: a b a b. K. p.

Bujný oř jest mluva naše
Ušlechtilé úrody,
Bezmezím se toulá plaše
Jak syn drahé svobody.

(Čelak.)

Rýmy okročené, když mezi dvěma rýmama dva jiné stojí. K. p.

Poslyš, jaková to hra!
Sladké zpěvy
Tyto jeví
Nebešfanův kytara.

Rýmy ty se značí: a b b a.

Rýmy postupné, když se na první, druhý a třetí verš rýmuje čtvrtý, pátý a šestý. Značí se: a b c a b c. K. p.

Spasiteli, Christe Pane!
Velká tvoje dobrota
K lidem všem se stejně kloní!
Nechť i mně se milost stane
Po všechn čas života,
Až mne kosa smrti sroní.

§. 10. ⊕ slohách přízvučných.

Strof či sloh tu veliké množství jest a celé básně, také delší, tytýž určitý počet veršů a určitý chod rýmův ano i slov mají. Jsou slohy o dvou, třech, čtyrech, šesti, osmi a více veršech. Kde počet jak n. p. v sonetě určen není, tam neradno slohy o více než osmeru veršech skládati, an je paměť s tíží podržuje.

Zbytečno o slohách přízvučných těch rozličných místněji tuto jednati, any věci ty samy sebou zřejmy jsou. Některé jenom rozměry uvedeme, při nichžto zvláštní chod pravidlem bývá.

1. *Tercína* sestává ze tří veršů, v nichž prvý s třetím rýmují se. Prostřední verš v prvé tercíně ostává bezrýmým, leč prvý a třetí verš druhé tercíny povinni s ním se rýmovati. Tím způsobem prostřední verš druhé tercíny ostává bezrýmým, a opět prvý a třetí verš v následující tercíně s ním rýmovati se musejí a tak napořáde se děje. Při poslední tercíně se přičinuje jednotlivý verš, jenž se s prostředcem rýmuje, aby tento bezrýmým ostávali nemusel. Řada rýmů jest tudy: a b a, b c b, c d c, a t. d. N. př.

Šalebnou svět měrou věci měří
A dle ní své blaho upřádá,
Lid pak všecken šalbám jeho věří.

Onen zlato, stříbro ustrádá
O bohactví pravém málo tuše,
Tento z poživ štěští zakládá.

Domýšlivá zas mní tamto duše,
Do všech pravd že vešla svatyně,
A tu má se k pravdě Boží hluše.

V důstojností onen výšině
Přesahati mínil všechny hvězdy,
V propastné však skončil hlubině.

V jakékoli dá se člověk jezdy,
Jakékoli stezky podniká,
Šalbou svou jej zasahá svět vezdy.

Proto mudřec řídit navyká
Do jistého loď svou do přístavu,
Jenž se šalbám světa zamyká.
Přístav ten jest — pile čistých mravů.

2. *Siciliána* jest sloha o osmi veršech, v níž dva rýmové se střídají, každý tedy čtyřkráte přichází. Obrazec jest a b a b a b a b. Každá taková sloha ukončenou jest básní. N. p.

Mívať mysl plnou bodrých zpěvů,
Nosit hovor sladký pro besedu,
Na nemravý hárať v svatém hněvu,
Neústupným bývať na nezbedu,
Kde dlí moudrost vcházet na návštěvu,
V dobru, pravdě kráčet vezdy k předu,
Mdlobě lidské spíchať na úlevu,
To byl mrav tvých, mládče, statných dědů.

3. *Stanca* či ottáva sestává z osmi nadměrných a tudy ženskopadých jambických quinárů neb quaternárů s pořadem rýmů tímto a b a b a b c c. U nás místo jambů hustěji je užívá trochaického chodu. N. p. O sv. Prokopu:

Jak tu blaho spočinouti
V divolepém úkrytu,
K Bohu jenom srdcem lnouti
V nadblankytném pocitu!
O! tu dej mi s koncem pouti
Věčných čekáť úsvitů,
Jak jsi dal svým vyvolencům
Hotoviv je k věčným věncům.

Stanca nečiní sama sebou celek nébrž jest jen částkou, avšak v sobě ukončenou částkou větší básně v ottávách skládané.

4. *Sonett* či *znělka* má zvláštní ústrojí. Sestává totiž ze 14 veršův buď jambických buď trochaických na čtvero sloh sřaděných. První dvě slohy mají toliko dva rýmy tak položené, aby 1. 4. 5. a 8. verš se rýmovaly, a opět 2. 3. 6. a 7. jeden rým měly. Tedy abba. abba. Ostatní dvě slohy mohou buď dvojí buď trojí rým jakkoli spořádaný míti. K. p.

Mluvo milá, hudbo velesladká,
Krásy ducha sličný výdechu,
Jižto z mládí v libém úsměchu
Vlíbala mně milovaná matka!

Tvojich kroků chůze milopadká
Tuto vane slastnou potěchu,
Tuto opět v ručím prospěchu
Bouří z prudka chodů tvojich zvrátka.

Ducha hloub tvá, ucho hudba jímá,
V libém proudu harmonie tvojí
Zefyr šepá, bouře divá hřímá.

Zvuk tvůj milý s pradědy nás pojí;
Zrcadlem jsi myslí dávných otců,
Nejdražším jsi jměním domorodců.

5. *Kancóna* jest báseň lyrická, která skládá se z neurčitého počtu sloh, v nichžto však býti musí týž rozměr a způsob veršování, jakož i stejný počet rýmův. Poslední sloha bývá obyčejně kratší ostatních a nazývá se loučení, poněvadž básník obracuje se ve sloze této k písni své, jí poselství svěřuje a s písni se loučí.

Znáš-li, druhu, tam tu zahradu
V nížto hvězdy, Boží dítky,
Prokvétají jako kvítky
V obnoveném pořád odmladu?
Procházku tam mysl zbožná koná
Když dne trudem již se unaví,
Potápí se v ona kvítka vonná,
Při každém se zvláště zastaví,
Až se krásou jejich otaví.
A hvězd těchto — písmen Božích — krása
O kom duchu vnímavému hlásá?

Na němé-lis patřil na tvory?
Zdali jejich tvářnost nemá
Znamenavé mluvy nemá?
Ó slyš jen jich tajné hovory.
Utkvěla v nich bolest přetajemná;
Tajnostem těm jedin rozumí,
V němž dlí toucha věčné pravdy jemná,
V jehož myslí vášeň nešumí
Jak proud divý přes skal přes rumy.
Takému se jasně rozednívá,
Němost ta mu v hlasný souzvuk splývá.

Jaký tajný výrok znamená
Všehomíra pohýbání?
Proč věc ta se k zemi sklání,
Ta jest celá k nebi vzchopená!
Pramen s hory spěchá do údolí,
Vůně k nebi v sloupu vysokém,
Svrhlá kotva padá v mořské zmoly,
Kolem slunka tajným výrokem
Tihne hvězda stálým otokem.
Nehledá-liž vesmír v tužbě vřelé
Veškerenstva prvohýbatele?

Což to větrem dumným rozchvělá
Větevnatá šepá svída?
Co chce ptáčích zpěvů střída,
Co chce oheň vzniklý z popela?
Národové sobě předoporní,
Různí místem, mluvou, povahou,
V čem si rukou podávají svorní?
O čem dává s blažnou výstrahou
- Historie uku předrahou?
Všecko jsou to o tom Pánu řeči,
O němž vnitro hlasitě nám svědčí.

K Tobě, Pane, Slunko věčité,
K Tobě všecko tihne s tužbou,
Oddává se Tobě službou,
Sloníc v Tvé se záři světité!
Jemu, písni moje, hudej stále,
K neustálé až tě pozve k chvále.

6. *Sestína* jest báseň lyrická, která se přese všeliké nesnadnosti v básních italských a španělských zhusta nalézá. Sestává ze šesti sloh šestiřádkových.

Slova na konci slohy první nerýmují se, ale přichodí v jiném pořádku na konci veršů všech ostatních sloh podlé tohoto pravidla. První verš 2. slohy tím slovem se končí, jímž poslední verš 1. slohy se zavírá. — Druhý verš 2. slohy končí se posledním slovem 1. verše 1. slohy. — Třetí verš 2. slohy končí se jako 5., čtvrtý jako 2., pátý jako 4., a šestý jako 3. verš první slohy. — V témž pořádku následují koncovná slova třetí slohy a všech ostatních. — Celá sestína pak končí se třemi verši, ve kterých se opakuje všech šest koncovných slov, a sice tři uprostřed a tři na konci veršův těch. — Příklad objasní pravidlo snad méně jasné.

Člověk.

Člověk meze dvojího jest světa,
S pověčným i s minoucím se stýká,
Na té mezi se co hora vznáší,
Pata v zemi, hlava vniká v nebe;
Za sebou zří minulosti kraje,
Z předu vzchází věčnosti mu záře.

Hvězdám bludným živodarná záře
Slunkem leje s vyššího se světa.
Člověk světlo v nižší nese kraje
S nimižto se na své pouti stýká;
Nezná zvíře co to Bůh, co nebe,
K člověku jen se co k slunku vznáší.

K výši člověk se jak plamen vznáší,
Hledá zdrojův věkožizné záře;

Tot ho jenom činí hodným nebe
Že se střeže nízkých vášní světa;
Nohou lehkou jen se prachu týká,
An duch pílí v neskonalé kraje.

Ale v ducha nejtajnější kraje
Často vrah se z říše hrůzy vznáší,
Tehdy mužně s vrahem se duch stýká,
Svitá k bitvě milosti mu záře;
Její silou zmáhá kníže světa,
V odměnu mu korunu šle nebe.

Člověk poutník; vlastní je mu nebe,
Cizinou jsou jemu zemské kraje,
Žebřem jenom jest mu sláva světa,
Po něm k Bohu radostně se vznáší.
Nestihnul by tam však bez té záře,
Jenž jdouc s hůry v duchu s ním se stýká.

Člověče! svět dvůj se v tobě stýká,
Zemský jeden, druhý pošlý s nebe!
Dej se vodit svitem božské záře;
Netěž dolů v tělesenstva kraje!
Němé tvorstvo prosbu k Tobě vznáší,
Bys jich jménem chválil Pána světa.

Nedbej světa jenž se s hříchem stýká,
Tvůj nechť vznáší duch se v Boží nebe,
Tam v ty kraje, tam, kde věčná záře.

7. *Ghasela* jest lyrická báseň, oblíbená Arabům; Peršanům a Turkům. Báseň ta nikdy nemá více osmnácti veršův, jichžto vlastnost vymáhá, aby jediný toliko rým celou báseň prostoupal. — Sbírku tolika

ghasel, co písmen v abecedě, nazývají národové ti divanem. K. p.

Ku Christu Pánu.

Christe Jesu, věčné světa světlo!
Tebou lidstvo s životem se sřetlo.
Jará Vesno pozamřelé duše!
Bez Tebe by peklo duši hnětlo.
Bez Tebe bych neznal pravé lásky;
Za smř by se žití lidstva četlo;
Hoře doma, vně by neklid vládnul.
Tebou srdce k branám spásy vzletlo,
Jemuž bylo tápať ve tmách hříchů.
Tvoje žití lidstvu věnec spletlo,
Jehož vůně věčně světy hojí.
Tebou v nebi tepruv nebe zkvětlo;
Kdež ty nejsi, tam ráj jestiř pouští.
Ó, by vání Ducha Tvého smetlo
S hrudi mojí veškeren prach světa!
O by v duši nikdy nezašpetlo
Nepobožných vášní buzikání!
Rač to dáti, Christe, světa světlo!

8. *Madrigál* jest krátká báseň sestávající ze čtyř až do jedenácti veršův rýmovaných. Novější básníci mívají ode čtyř až do šestnácti veršův v madrigálu.

Obsah madrigálu jest něžný cit nebo vtípná myšlénka snadno mluvou vyslovená. — Madrigál jest více básnickou hrou. K. p.

Na své verše.

Milé dárky přírody,
Prázdné chvíle výplody,
Slasti z vás se raději
Nežli slávy naději.
Jděte, moje drahé dítky,
Jděte prosté, polné kvítky!
Přivítá-li vás kdo mile,
Pak jste došly svého cíle.
Řekněte mu zrovna krátce:
„Výtvor hry jsme a ne práce!“

9. *Kolo (rondeau)*. Kolo jest rovněž báseň lyrická, dle obsahu a povahy podobná madrigálu. Liší se od jiných her básnických svým zvláštním ústrojím. — Má dvě, nejvíce čtyry slohy. V každé sloze opakuje se první verš po verši třetím; po šestém pak verši opakuje se první i druhý verš. Každá sloha má toliko dva rýmy. K. p.

Co má člověk na světě?
Jenom tužby bez pokoje,
Divé boje v proletě —
Co má člověk na světě?
Libuje si v rozkvětě,
V klamech jen a v zmatcích stoje.
Co má člověk na světě?
Jenom tužby bez pokoje!

Kdysi bude v lepší záři,
Pláč mu uschne v trudné tváři,
Navždy zhyne každá strast.
Kdysi bude v lepší záři!

Nebeská mu kyne slast
Pro bol každý nesouc mast.
Kdysi bude v lepší záři,
Pláč mu uschne v trudné tváři.

10. *Triolet*, báseň starých francouzských básníků, která od roku 1649 opět v obyčej vešla. Jsa takoička zkráceným kolem má triolet osm, někdy devět veršů jambických nebo trochaických. První, čtvrtý a sedmý verš jest tentýž, tak že se třikrát opakuje, odkud jméno této básně. Hodí se pro myšlénky žertovné. K. p.

Proč se marně v světě soužít?
Lépe doufat v budoucnost;
Po statku proč, po cti toužít?
Proč se marně v světě soužít?
Proč pak nebyť smutku prost?
Zpěv nám budiž věčný host!
Proč se marně v světě soužít?
Lépe doufat v budoucnost!

(Chmel.)

III. Verše pro zpěv určené.

§. 11.

Ve verších ustanovených pro zpěv rozhoduje nápěv. Kde nápěv, k němuž se verše dělají, má notu dlouhou, musí podobně i slabika přirozeně dlouhá se vzítí; a kde

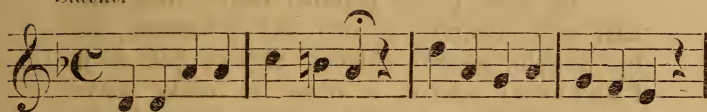
naopak má nápěv notu krátkou, dlužno i slabiku přirozeně krátkou bráti.

Kdo píše básně pro zpěv určené, myslí sobě jistý nápěv, a podle něho upravuj báseň svou, tak aby na notu dlouhou padala slabika přirozeně dlouhá, a krátké notě slabika přirozeně krátká aby odpovídala. A to netoliko v jedné nébrž ve všech slohách písně, tak že chod strofy prvé ve strofách následujících přísně se zachovati musí. To platí o písni, k níž na jednu jen slohu nápěv ustrojen; jinak ovšem, když ku každé strofě zvláštní hudba se npravuje.

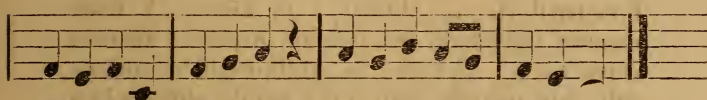
Strany délky a krátkosti not pozorovati sluší, že délka i krátkost se poměrně běře. K. p. nota černá nevázaná v poměru k notě bílé platí za krátkou; a tatáž nota černá nevázaná stojíc vedlé černé vázané za dlouhou se považuje. Nota černá jednou vázaná v porovnání s notou černou dvakrát vázanou odbývá ze dlouhou a t. d. — Podobně několik krátkých not spolu spojených činí trvání dlouhé, a tudyž přirozeně dlouhou slabiku k nim bráti dlužno,

Při písních těch, jejichž chod velice vážný a zdlouhavý jest, tak že každá slabika jakoby stejně se prozvukuje, n. p. v chorálech a vůbec písních církevních, od tohoto pravidla poněkud odstoupiti se může. Tak n. p. píseň před schůzkou jednoty katolické na Moravě dle ná-
pěvu z lidu vzatého.

Slavně.

Kdo rád do spolku cho-dí. kde duch Páně vé-vo-dí:

Toho míne zemský puch, o-ví-vá ho nebes vzduch.

Jinde ale kdekoli noty nestejného jsou trvání, přísně dloužky a krátkosti syllab šetřiti se musí. A tudy básně ke zpěvu dle časomíry, nevšak dle přízvuku strojiti přijde. Slyšme co o tom otec novověké literatury české Josef Jungmann praví:

„Mají-li verše zpívány býti, vyskytá se nevyhnutelná potřeba zachovávatí přirozenou délku a krátkost syllab čili hlásek, nemá-li zpěv protiviti se přirozenému toku řeči a dobré deklamaci, které šetřiti ve zpěvu dlužno. A to jest co nás posud v hudebné poesii české nemile ujímá. Hřeší tu i básník i hudebník, oba více k němčině nežli češtině zřetel obra-

cejíce.“ A dále dí ještě: „Kdyby český básník užil přirozené volnosti jazyka svého a hudebný skladatel přiměřeným nápěvem básně jeho oživil, s pomyšlenou byloby Němcům a jinonárodným básníkům za nimi se pouštěti. *Beatos si sua bona norint.*“ Tak neocenitelný Jungmann *Čas mus.* 1843, str. 451.

Ta slova posud platnost mají a hudebníci naši málo výstrahy té otcovské si všímají; sic by nebylo možno skládati nápěvy jak n. p. Pohřebný sbor, v němž se české slovo milý, jehož prvá syllaba krátká druhá dlouhá jest, ve zpěvu nazvukuje jako německá slova *Freund in*, mi dlouze a lý krátce. V témž nápěvu (abychom při jednom příkladě zůstali) slova nám, skrání za krátkoslabičná odbývají, ana naproti tomu prvá slabika slova *slza* ač jsouc nedozvučna a jen polokrátká, za dlouhou odbývá. Jak to národu hudebnému jakým národ náš bez pochyby jest svědčiti má, toho věru nikdo neuhodne.

Mají-li verše k hudbě jíti, vezdy časoměrně váženy býti musejí. Jediná dovoliti se může svoboda, že se při nich nemusí posice tak přísně šetřiti, avšak na dlouhou samohlásku nesmí nota krátká a na obrat na samohlásku krátkou nota dlouhá padati.

Aby věc ta patrněji ozřejměla, přidáváme příklad. Text přeložen z Craighera a upraven dle nápěvu geniálního Františka Schuberta. Nese se nejvíce chodem daktylickým, s předrážkou, ovšem časoměrným, jak jinak při pí-

sněch býti by nemělo. Nepřichází v rýmu žádná ouzká samohláska. Chod jest ponejvíce tento:

— | — — — — — — — — — —

Jenom dva verše, sedmý a osmý, chodu toho, jak i nápěv, odstupují. Ješto píseň ta ke zpěvu určená časoměrně se nese, dobré jsou rýmy peruť a hrud; plod a lopof; uhost a zprost; které v básněch přízvučných by za vadu se pokládati musely. Viz str. 38 pod č. 5.

Mladá jeptiška.

Jak větvemi hrozno ta bouř hukotá,
Vše trámy třesou se a dům klapotá,
Hrom táhne jekotně a blesk sykotá,
A chmurna je noc,
A chmurna je noc jako hrob.

Ohněm zlob
Rudni mrak!

Kdys ve mně i bouřilo tak.
Život hrochotal jako bouře hromu,
A třásly se oudy co trámy domu,
A láska ta plála co blesku peruť,
A mrákala hrud,
A mrákala hrud jako hrob.

Teď bouře si vod, hrome hrůzoty plod,
Tu v nádru je mír a utuchla lopof,
Teď Pána čekám přeradostně co chof,
Již zkoušena ohně mukou,
A na věky snoubena Páně rukou.

O pojd Pane pro mne a tam mne uhošť,
Kde vládu neujmě žalost ani zlost!
Zemského žaláře chudou duši zprošť!

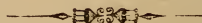
Slyš! zvon s lahodou hlaholí dokola!
Sladká tato hudba z dola
Mne k blankytu*) mocně volá.
Aleluja, aleluja!

Ku konci radíme začátečníkům, metrickou formu plodů svých básnických vezdy prakticky ohledovati, verše přízvuchné na hlas čísti, verše časoměrné skandovati a verše pro zpěv určené dle jistého, ač i pomyslného, nápěvu sobě zpívati a tak spolu sluch svůj cvičiti a jemniti.

*) slovice to se posléz dvakrát opakuje.

O b s a h.

	str.
§. Pojmy předchozí	3
I. O veršech časoměrných.	
§. 2. O délce a krátkosti slabik	4
§. 3. Stopy měroslovné	7
1. Dvouslabičné	8
2. Trojslabičné	8
3. Čtveroslabičné	10
(Pětslabičné)	14
§. 4. O verších	15
§. 5. O nejobyčejnějších rozměrech	18
§. 6. O strofách	27
II. O veršech přízvučných	
§. 7. O přízvuku	30
§. 8. O veršech a rozměrech přízvučných	31
§. 9. O rýmech	36
§. 10. O slohách přízvučných	42
III. Verše pro zpěv určené	
	51

V kněhkupectví **A. Nitsche** na velkém náměstí
vyšly a jsou k dostání:

H y m n y c í r k e v n í.

Od **Fr. Sušila.**

2. vyd. 1859. Cena 1 zl. r. č.

Josefa Flavia o válce Židovské.

Od téhož. 1856. 1 zl. 40 kr.

Bílý, Dr. Jan, Dějepis svaté katolické církve.

2 zl. r. č.

Kulda, B. M., Písně a básně. 28 kr. r. č.

Kulda, B. M., Nápěvy. 35 kr. r. č.

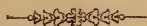
Montalembertův Život svaté Alžběty. 70 kr.

r. č.

Weinlich, Anton, Modlitby, litanie a písně

k veřejným službám Božím na celý rok církevní. 50 kr. r. č.

Wisemana, Fabiola čili církev v katakombách, s mapou. 1 zl. 58 kr. r. č.

LIBRARY OF CONGRESS

0 002 391 557 1

~~~~~  
**Tisk Viléma Burkarta.**  
~~~~~

10.1
14
11

LIBRARY OF CONGRESS

0 002 391 557 1 ●